

Leuvens recidivisme.

Het gebruik door prof. dr. L. Wils van de briefwisselingen Geyl en Vlaanderen en Gerretson-Geyl

P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN

I

Lode Wils is ongetwijfeld een opmerkelijk fenomeen in het wereldje van de Nederlands schrijvende historici. Deze vaststelling is niet alleen maar pejoratief bedoeld. Bijwijlen is zelfs oprechte waardering op zijn plaats voor de hardnekkigheid, waarmee Wils telkens weer — en dit vanaf zijn eerste publikatie over de geschiedenis van de Vlaamse Beweging¹ — tegen de draad van min of meer gevestigde opvattingen ingaat. Zelf ziet hij zich graag in de historisch vruchtbare rol van ontrafelaar van mythen. Uiteraard is dit tevens een vleiende interpretatie van de vasthoudendheid, waarmee hij eigen gelijk verdedigt en zich ontoegankelijk betoont voor argumenten, die mogelijkerwijs zouden kunnen leiden tot het gelijk van anderen, maar dit neemt niet weg, dat er wel degelijk bepaalde vruchtbare resultaten van zijn optreden als historicus te bespeuren zijn, al was het maar, dat hij anderen dwingt na te denken over hun visie. Voor degenen, die wèl bereid zijn eigen bevindingen aan die van anderen te toetsen, is het wellicht meest irritante aan Wils, dat hij van een dergelijke bereidheid vrijwel geen blijk geeft. Het is ons niet bekend, dat hij op maar één punt van enige importantie ooit zijn mening herzien heeft. Zo handhaaft hij in latere publikaties onverkort alle opvattingen uit zijn bovenvermelde eersteling als historicus en dit ondanks de boekdelen, waarmee anderen zijn interpretaties hebben tegengesproken. Hij negeert veelal de argumenten van anderen. En als hij al discussieert, dan is het op de wijze van een debater die zijn tegenstander handig vliegen probeert af te vangen. Ontwapenend daarbij is overigens, dat hij anderen kennelijk hun mening — al is die in zijn ogen nog zo verwerpelijk — gunt en zelfs diepe geschillen op vakgebied gescheiden houdt van relaties op persoonlijk vlak. De schrijvers van deze polemische verhandeling hebben de ervaring, dat ze scherp met hem kunnen discussiëren — en vrijwel elke ontmoeting met hem betekent een nieuwe discussie, die vooral zo mateloos vermoeiend is, omdat ze gelijk al aangeduid nooit het karakter heeft van een

1. L. WILS, *De ontwikkeling van de gedachteninhoud der Vlaamse beweging tot 1914*. 1955.

werkelijke gedachtenwisseling — zonder dat het verhitten der gemoederen leidt tot het opzeggen van de vriendschap, die in het geval van één onzer al meer dan 25 jaar stand houdt.

Soms heeft de attitude, waarmee Wils de geschiedenis van de Vlaamse Beweging te lijf gaat, geleid tot een nieuwe verhelderende voorstelling, soms ook tot een karikatuur van een historische ontwikkeling of een historisch fenomeen. Verhelderende voorstelling en karikatuur komen veelal naast elkaar in dezelfde verhandeling voor. Het meest opvallend is dit het geval in zijn boek over de Vlaamse Beweging tijdens de eerste wereldoorlog². Verhelderend is hierin b.v. de ontmaskering van de flamingantische mythe, als zou het activisme voor een groot deel het gevolg zijn geweest van een opzettelijke Fransgezinde hetze, lichtelijk karikaturaal daarentegen zijn voorstelling van het activisme als vrijwel uitsluitend het gevolg van Duitse machinaties en — ook hier al! — invloed van Nederlanders (vooral protestantse Nederlanders).

De neiging van Wils om verschijnselen te verklaren uit het drijven van buitenstaanders is in het bijzonder te bespeuren in zijn behandeling van de Vlaams-nationalistische en grootnederlandse beweging, dit eerst naar aanleiding van de publikatie van de drie delen briefwisseling *Geyl en Vlaanderen*³ en daarna van het verschijnen van de vijf delen *Briefwisseling Gerretson-Geyl*⁴. De grootnederlanders uit het Noorden zijn bij Wils hoofdschuldigen bij de introductie van een fel anti-Belgicisme in de Vlaamse Beweging. Ze worden in de eerste plaats, als Hollandse nationalisten, bewogen door wat ze als een Noordnederlands belang aanzien. In dit soort beschouwingen zien we een historische theorie opduiken, die, naar we dachten, in de professionele geschiedbeoefening allang afgedaan had als zijnde een al te simplistische benadering van historische verschijnselen, nl. de zgn. „complottheorie”, volgens welke belangrijke politieke ontwikkelingen het gevolg zouden zijn van de bewuste machinaties van bepaalde personen of groepen (vult u maar in: de Jezuïeten, de vrijmetselaars en, in het geval van Wils, de Hollandse grootnederlanders).

Na een — zeer bekritiseerde — lezing, die Wils hield op een bijeenkomst van Nederlandse en Belgische historici op 25 mei 1974 in Utrecht, was het de beurt aan zijn leerling Louis Vos, die hetzij eigener beweging hetzij in het veld gestuurd door zijn leermeester, maar in ieder geval geheel in diens

2. L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*. 1974. Voor een waarderende, zij het kritische, bespreking van dit omstreden boek, zie: A.W. WILLEMSSEN in *Ons Erfdeel*, 1974, nr. 5, blz. 793-795.

3. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities*, uitgegeven door P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN. 1973-1975 (3 dln.).

4. *Briefwisseling Gerretson-Geyl*, verzorgd en toegelicht door P. VAN HEES en G. PUCHINGER. 1979-1981 (5 dln.).

trant, in 1975 in de *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*⁵ een interpretatie van motieven en handelingen van grootnederlanders en in het bijzonder hoofdacteur Geyl gaf, die er niet om loog. In 1982 kreeg de lezer van *Wetenschappelijke Tijdingen* deze visie in onversneden vorm opnieuw gepresenteerd door Wils⁶. Hierbij is wel het meest verbazingwekkende, dat Wils dit deed met een volstrekt verzwijgen zowel van de scherpe kritiek, die een van ons beiden al dadelijk in hetzelfde nummer van de *Bijdragen* op het stuk van Louis Vos had geleverd⁷, als van een haast nog vernietigender beschouwing, die Ludo Simons een jaar later Louis Vos in de vorm van een filologische les toediende⁸. („Het doel van de filologie is te leren lezen, en een ander is er niet”.) Aanleiding tot Simons' essay was een TV-debat voor de BRT, waaraan onder leiding van Gaston Durnez deelnamen Simons zelf, Wils, Vos en Willemsen. Wils rept, als hij het artikel van Vos vermeldt, zelfs niet van het bestaan van de artikelen van Willemsen en Simons!

Hoewel Louis Vos nog in het kort gebruik gemaakt had van zijn recht op weerwoord⁹ en hierin zijn mening staande hield, werd het na het daarop volgende TV-debat en het artikel van Simons vrij stil in het kamp van onze Leuvense historici met wie — en dit was bepaald niet alleen de indruk van direkt betrokkenen in het debat — grondig leek te zijn afgerekend. Wils kennende hadden we overigens beter moeten weten. Hij zou ongetwijfeld voet bij stuk houden en er bij gelegenheid opnieuw uiting aan geven. Die gelegenheid dacht hij gevonden te hebben in de publikatie van de *Briefwisseling Gerretson-Geyl* en het resultaat is bovenvermeld artikel in *Wetenschappelijke Tijdingen*¹⁰.

Verder geeft tot enige verbazing aanleiding de constatering, dat de *Briefwisseling Gerretson-Geyl* weliswaar de aanleiding vormt voor het artikel, omdat ze de vroegere these zou bevestigen en meer dan dat („Nu er een veel ruimer bronnenmateriaal gepubliceerd is, weten we dat de werkelijkheid nog

5. Louis VOS, „De eierdans van P. Geyl. Zijn grootnederlandse politiek in de jaren twintig”, *BMGN*, 90 (1975) nr. 3, blz. 444-457.

6. Lode WILS, „Gerretson, Geyl en Vos. Spanningen tussen de Grootnederlandse Beweging en de Vlaams-Nationalistische”, *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1982, nr. 3, blz. 95-120.

7. A.W. WILLEMSSEN, „Geyl als Grootnederland in de jaren twintig”, *BMGN*, 90 (1975) nr. 3, blz. 458-473.

8. Ludo SIMONS, „Pieter Geyl en het Vlaams-Nationalisme 1920-1940”, *Handelingen XXX der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 1976, blz. 189-210.

9. *BMGN*, 91 (1976) nr. 1, blz. 80-81.

10. Ook in 1982 verscheen in druk de bijdrage van Lode WILS tijdens het „Colloquium over de geschiedenis van de Belgisch-Nederlandse betrekkingen tussen 1815 en 1914, gehouden te Brussel 10-12 december 1980”: Lode WILS, „De grootnederlandse beweging 1914-1944. Ontstaan, wezen en gevolgen”, *Acta van het colloquium...*, 1982, blz. 415-450.

verder ging dan Louis Vos heeft bewezen'', aldus Wils¹¹), maar dat die briefwisseling in het artikel van Wils verhoudingsgewijs toch maar betrekkelijk weinig geciteerd wordt. Integendeel, hij grijpt telkens weer terug op de briefwisseling, gepubliceerd in *Geyl en Vlaanderen*, veelal op dezelfde brieven die Louis Vos ook al aanhaalde. En het gaat Wils kennelijk vooral om Geyl. Overigens is dit laatste begrijpelijk, omdat — ook naar onze mening — de *Briefwisseling Gerretson-Geyl* ten aanzien van Vlaamse en grootnederlandse beweging slechts bevestigt, en niet veel meer dan dat, wat we reeds wisten uit *Geyl en Vlaanderen*. Na Louis Vos heeft Lode Wils dan ook in wezen niets nieuws gedebiteerd.

In feite is er niets nieuws toe te voegen aan de visie zoals wij die verwoord hebben in de „Inleiding'' in deel 1 van *Geyl en Vlaanderen*¹², aan de beschouwing, die een onzer, Willemsen, in de *BMGN* publiceerde over Geyl's grootnederlanderschap in de jaren twintig, en aan de filologische les, die Ludo Simons toediende aan Louis Vos. Zoals Louis Vos maakt Lode Wils een karikatuur van de Vlaams-nationalistische en grootnederlandse beweging en van drijfveren en handelingen van enkele van de belangrijke acteurs in die beweging. Soms heeft dit een ongewild effect. In zijn ijver om Gerretson als de „financiële'' baas van het spel en Geyl als de „politiek-directeur'' van het dagblad „De Schelde'', dat door bemiddeling van vooral Gerretson met Hollands geld op de been was gehouden, te kenschetsen, dringt Wils Herman Vos, de hoofdredacteur van het blad en tevens parlementair leider van de Vlaams-nationalisten, in de rol van Lamme Goedzak die zuchtend, maar uiteindelijk gedwee naar het pijpen van zijn meesters danst. Over karikaturen twist men liever niet en het is dan ook met een zekere tegenzin dat we aan deze polemieken begonnen zijn.

Maar goed, zoals de lezer van *Wetenschappelijke Tijdingen* ziet, we hebben toch de pen ter hand genomen. Na bovenstaande algemene inleiding zullen we eerst uiteenzetten op welke hoofdpunten Wils' betoog een foutieve voorstelling van zaken geeft. Vervolgens zullen we aantonen, hoe heel de Wilsiaanse constructie berust op het aan elkaar rijgen van uit hun verband gerukte citaten en feiten. We zullen dit doen door enkele willekeurige passages in Wils' artikel te ontleden aan de hand van de door hemzelf aangehaalde correspondentie. Bij de complottheorie behoort als methode kennelijk het citeren buiten de context, zoals in 1975 ook bij Louis Vos al geconstateerd kon worden.

Voor een voortreffelijke samenvatting van de niet-Wilsiaanse visie op in het bijzonder Geyl — nogmaals, om wie het ook Wils in de eerste plaats gaat — citeren we hier de analyse die Ludo Simons gegeven heeft :

11. *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1982, blz. 120.

12. *Geyl en Vlaanderen*, 1, blz. 10-27.

„Uit de brieven die Geyl in de periode tussen de beide wereldoorlogen met zijn Vlaamse relaties, in het bijzonder met de vier hierboven genoemde, wisselde, komen drie hoofdthema's naar voren : 1. de nooit aflatende, soms bijna opdringerige wil en wens om in Vlaanderen orde op zaken te helpen stellen, scheefgegroeide toestanden te helpen rechte trekken en als medespeler betrokken te zijn in de herleving en de herwording van het nationaal bewustzijn; 2. de overtuiging dat het de Vlaams-nationalisten en pas in tweede instantie de zgn. minimalisten waren die dit doel konden verwezenlijken; 3. de altijd aanwezige zorg om eenheid te bepleiten onder de Vlaamsgezinden, kloven tussen nationalisten van uiteenlopende overtuiging te helpen dempen, een gemeenschappelijke noemer te vinden voor idealen die door hun belijders vaak als tegenstrijdig werden ervaren, maar die voor Geyl in één punt dienden te convergeren, namelijk in de heropstanding van Vlaanderen in zo nauw mogelijke aansluiting bij Nederland”¹³.

Voor een zeer mooie, zij het zeker niet onkritische, beschouwing naar aanleiding van de *Briefwisseling Gerretson-Geyl* mogen we verwijzen naar het recensie-artikel van E.H. Kossmann, „De geschiedenis van een vriendschap”¹⁴.

II

In de onder I genoemde kritiek op Louis Vos werd gewezen op het gevaar bepaalde uitlatingen te isoleren en de context waarin deze geschreven of gesproken werden te verwaarlozen. Hetzelfde geldt ook voor de karakters van de betrokkenen. Zonder in een psychografie te vervallen dient men als historicus ook met de persoonlijke geaardheid van de te bestuderen personen rekening te houden. Zoals al aangeduid heeft Wils zich aan deze uitgangspunten niet gehouden. Daardoor is hij op de volgende hoofdpunten ontspoord :

1. Wils heeft in de briefwisseling te zeer gezocht naar uitlatingen die Geyl zouden kunnen typeren als een radicaal en zelfs als een oorlogszuchtige extremist.
2. Wils heeft de grootnederlandse beweging en Geyl's positie daarin willen plaatsen in een kader van Duitse expansionistische politiek, zowel in de Weimarperiode, als in de tijd van het nationaal-socialistische Duitsland, zonder daarvoor voldoende argumenten aan te dragen.
3. Wils heeft de grootnederlandse beweging en in mindere mate het Nederlandse departement van buitenlandse zaken als annexionistisch en anti-

13. SIMONS, „Pieter Geyl en het Vlaams-Nationalisme”, *Handelingen XXX*, blz. 193.

14. *BMGN*, 96 (1982) nr. 2, blz. 216-224.

Belgisch voorgesteld en Geyl in de rol van „agent” van het departement van buitenlandse zaken geduwd.

4. Wils stelt dat Geyl na de tweede wereldoorlog de pose van de gematigde figuur heeft aangenomen en in feite zijn verleden zou hebben verloochend.

ad 1

Zoals geen van de discussianten ontkent, heeft Geyl tot in de jaren dertig als een ideale oplossing een politieke eenwording tussen Nederland en het Nederlands sprekende gedeelte van België voor ogen gehad. Evenwel als de pragmaticus die hij was, ging hij er steeds van uit dat het maken van blauwdrukken voor de toekomst een weinig vruchtbare zaak was. En voorzover hij zich daarmee bezig hield was zijn hoofdbekommernis niet een annexatie door Nederland van Vlaanderen, maar de vrees dat in een mogelijke, en dan altijd Europese, crisis Nederland Vlaanderen zou afstoten. In deze visie was voor het ogenblik zelf federalisme de aangewezen oplossing die een verdergaande oplossing overigens niet uitsloot. Vandaar ook zijn contacten met alle stromingen binnen de Vlaamse Beweging en zijn verlangen om de revolutionaire anti-Belgische vleugel en de passieve pro-Belgische Vlamingen als het enigszins kon bij elkaar te houden. Dat betekende plooiën, schikken, nu eens aansporen en prikkelen, dan weer afremmen. (Vgl. de hierboven geciteerde zienswijze van Ludo Simons.)

Het is overigens vreemd — Wils' redenering dat Geyl heimelijk radicaal was volgend —, dat Geyl in feite in het midden van de jaren twintig al vrijwel geen contact meer heeft met Antoon Jacob, die in de felle politiek grootnederlandse kring van Josué de Decker en zijn weekblad *Vlaanderen* als een neo-Belgicist wordt afgeschilderd en in de kring van de Dietse Bond toch ook met argwaan wordt gezien om zijn gematigdheid. Of diende deze maskerade om hem zijn rol als „agent” beter te laten spelen? Van heimelijke betrekkingen met de radicalen is ons niets gebleken, tenzij men er van wil uitgaan dat het hele archief bewerkt is om het nageslacht zand in de ogen te strooien.

De oorlogszuchtigheid van Geyl wordt door Wils vooral gekoppeld aan Geyl's rekening houden met de mogelijkheid van een internationaal conflict (Frans-Duits), waarin de Belgische staat wel eens uiteen zou kunnen vallen. Volgens Geyl kon de ramp van een Europese oorlog alle internationale verhoudingen op losse schroeven zetten en kon dit ook gevolgen hebben voor het voortbestaan van België en voor de verhouding tussen Nederland en Vlaanderen, maar het had volgens hem geen enkele zin om in vreedstijd een praktische politiek daarop af te gaan stemmen, omdat de omstandigheden waaronder men in de toekomst zou moeten handelen toch niet te voorspel-

len waren (en bovendien — zie hierboven — de factor Nederland helemaal een onzekere zou zijn). Wils zal hierop misschien willen antwoorden, dat hij niet veel anders beweert, maar het komt hier toch wel heel erg aan op nuanceringen en op de context, waarin Geyl's uitlatingen gedaan worden.

ad 2

De intensiteit van de betrekkingen tussen de grootnederlandse beweging, en dan met name de Dietse Bond, en Duitsland wordt door Wils overtrokken en zonder meer geplaatst in een kader van Duitse annexatiepolitiek. Zonder de aanwezigheid van deze verlangens, ook in Weimar-Duitsland, te ontkennen, willen wij vooropstellen dat de Dietse Bond en ook het Diets Studenten Verbond niet pro-Duits en zeker niet nationaal-socialistisch gezind zijn geweest. De NSB van Anton Mussert en bewegingen als Zwart Front van Arnold Meyer en Verdinaso hebben geen meerderheid binnen de Dietse Bond en het Diets Studenten Verbond gehad. Zo heeft van de leidende figuren in Nederland in het DSV van de jaren twintig en beginjaren dertig op één uitzondering na — W. Goedhuys — niemand behoord tot de NSB of een gelijksoortige organisatie en in de oorlog met de Duitsers gecollaboreerd. In de kring van de Dietse Bond was mr. A.J. van Vessem een uitzondering onder de Noordnederlanders. Geyl's eigen contacten met de Duitsers zijn weinig intensief geweest en lagen voornamelijk in de periode 1928-1933. In de contacten met R.P. Oszwald, waarin het ging om het Vlaams-nationalisme, overheerste de toon van bezorgdheid over het extremistische drijven van het weekblad *Vlaanderen* en werd de redding van Vlaanderen zeker niet van Duitsland verwacht. Een geheel andere optiek zou Wils aan zijn betoog hebben kunnen geven, wanneer hij geconstateerd had dat het uit de gepubliceerde briefwisselingen uit die jaren (1928-1933) niet duidelijk wordt of Geyl ingezien heeft dat zijn Duitse contacten nog sterk leefden in de sfeer van het „Aldeutscher Verband” en niet vrij waren van annexionistische verlangens. Wils ridiculiseert echter Geyl's gedachten over het nationaal-socialisme naar aanleiding van Geyl's bezoek in april 1932 aan een studentencongres te Rostock. Het door hem aangehaalde citaat uit L.J. Rogier's „Herdenking van P. Geyl” voor de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen in 1967 over de nationaal-socialistische jongeren als „aardige, frisse jongens” is een vertekening van hetgeen Geyl werkelijk schreef. (Dit verwijt valt ook Rogier, door Wils geciteerd, te maken.) In *Geyl en Vlaanderen*, II, brief 347 is een verslag te vinden dat in essentie en zelfs veelal in detail niet afwijkt van wat Geyl een tien jaar later, zonder raadplegen van archivalia, in de oorlog in zijn autobiografie heeft geschreven. In juni 1933 brak Geyl met de *Historische Zeitschrift*, omdat de redactie bij een artikel van J. Huizinga de opmerking plaatste dat, ware het niet

reeds gedrukt geweest, het artikel niet geplaatst zou zijn vanwege de scherpe berisping die Huizinga in Leiden de Duitse historicus J. von Leers had toegediend vanwege diens anti-semitisme¹⁵.

ad 3

Wils' voorstelling van de buitenlandse politiek van Nederland als min of meer annexionistisch tegenover België is volstrekt onjuist. Het departement van buitenlandse zaken moest van nationalistische politiek niets hebben. De grootnederlandse beweging genoot hier absoluut geen sympathie, ook niet in zijn culturele streven. Deze houding was niet in strijd met het feit dat men op het departement Geyl's rapporten over Vlaanderen en de Vlaamse Beweging las. Geyl werkte voor het Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland als Londens correspondent en informeerde het Bureau over de opinie in Engeland over Nederland. Tegelijk schreef Geyl de directeur van het Bureau, F.J.W. Drion, ook over zijn relaties met Vlaanderen. Primair was ook hier weer belangstelling wekken voor hetgeen er in Vlaanderen gebeurde bij een publiek dat er nauwelijks in geïnteresseerd was. Ongetwijfeld was deze informatie ook niet zonder nut voor het departement en dat gold zeker voor de jaren twintig toen er een Nederlands-Belgische kwestie was. Een erg grote waarde voor de besluitvorming zullen deze rapporten niet gehad hebben.

Een ander punt dat Wils geheel over het hoofd ziet, en ook Louis Vos leed al aan dat euvel, is dat de grootnederlandse bewegingen van gematigde (Algemeen Nederlands Verbond) en meer radicale kleur (Dietse Bond) inspeelden op en meeleeften met een binnenlandse politieke situatie in België. Een onwetende lezer van Wils' betoog zou zelfs kunnen concluderen dat er in België van een nationaliteitenprobleem nauwelijks sprake was. Wils plaatst dan ook de grootnederlandse activiteiten van Geyl c.s. in een soort luchtledig, belicht ze vervolgens onevenredig sterk en roept zo een spookbeeld van heimelijk opererende annexionisten op. De problemen rond het Belgisch-Nederlands verdrag (1925) en de waterwegen (het Schelde-Moerdijkkanaal) worden ook in de sfeer van het annexionisme getrokken. Toen de grootnederlanders echt iets voor Antwerpen en Vlaanderen konden doen, lieten ze het volgens Wils afweten en ageerden ze tegen het verdrag: ook Geyl en Gerretson deden daaraan mee.

Afgezien van twee punten, nl. de van een niet al te grote bescheidenheid getuigende verlangens van België en de betwiste soevereiniteit over de Schelde, waarin nog de naweeën van het Belgische annexionisme doorwerk-

15. P. GEYL, *Pennestrijd over Staat en Historie. Opstellen over de Vaderlandse Geschiedenis aangevuld met Geyl's Levensverhaal (tot 1945)*. (1971) blz. 332.

ten, hebben Geyl en Gerretson met Herman Vos wel degelijk voor een goede oplossing geijverd. Met name ging het om het plan van ir. E. van Konijnenburg dat in de Nederlandse politiek ook buiten de grootnederlandse kring en ook voor Herman Vos een reëel alternatief leek te zijn voor de terechte Antwerpse verlangens naar een betere Schelde-Rijnverbinding. Natuurlijk speelde bij hen ook de tactische overweging mee dat juist zij, de grootnederlanders, het zouden zijn, die ervoor zorgden dat een zuiver economisch alternatief een kans op slagen maakte. (N.B. de huidige Schelde-Rijnverbinding, die in de jaren zestig tot stand kwam, loopt vrijwel geheel volgens het tracé voorgesteld door Van Konijnenburg.)

Geyl heeft in de kanalenkwestie altijd voor Antwerpen en Vlaanderen gepleit. Er zijn in de brieven tussen 1926 en 1933 tal van plaatsen te vinden die dat ondersteunen. Een heel andere zaak is dat in deze affaire de grootnederlandse beweging geen beslissende rol heeft kunnen spelen. De werkelijke macht lag in Rotterdam en vandaaruit is zeker op het anti-Franse gevoel en de vrees voor een mogelijke toename van de Franse invloed in België bij de grootnederlanders ingespeeld. Men kan daaruit de gevolgtrekking maken dat Geyl niet veel heeft kunnen doen en dat is juist, maar het is in tegenstelling tot hetgeen Wils suggereert een van Geyl's grote ergernissen geweest dat vooral Rotterdamse invloeden het beoogde alternatief hebben doen mislukken.

Op dezelfde wijze als Wils het doet met de kwestie van de Schelde-Rijnverbinding worden de bemoeienissen van Geyl en Gerretson (en van Van Es) met de aankoop van het dagblad *De Schelde* met Nederlands en in feite Rotterdams kapitaal door de schrijver scheefgetrokken. Het zou — als Antwerps blad! — in dienst moeten staan van Rotterdamse havenbelangen, met de parlementaire leider van de Vlaams-nationalisten, Herman Vos, volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Antwerpen, als hoofdredacteur-zetbaas en Geyl als „politiek directeur”, terwijl Gerretson voor de Rotterdammers achter de schermen aan de touwtjes zou trekken. Het is een wel formidabel complot dat Wils hier ontmaskerd heeft. Op het ridicule van deze visie, onder meer ten aanzien van Herman Vos, hebben we onder I reeds gewezen.

Essentieel bij dit alles is, dat Lode Wils niets blijkt te hebben begrepen of te hebben willen begrijpen van de persoonlijkheden, om wie het in de briefwisseling gaat, niet van Herman Vos (met wie Geyl in een hechte, zij het niet onkritische vriendschap tot Vos' dood in 1952 toe was verbonden), niet van Geyl en zeker ook niet van de wel zeer gecompliceerde figuur Gerretson. Voor Geyl en zijn verhouding tot Vlaanderen en de Vlaamse Beweging willen we andermaal verwijzen naar de samenvatting die één onzer, Willemssen, hiervan gaf in zijn reactie op het artikel van Louis Vos, en voor Gerretson en de relatie Geyl-Gerretson naar het eerder aangehaalde artikel van Kossmann.

Heeft Geyl, zoals ook Louis Vos al beweerde (en hierin terechtgewezen door Willemsen en Simons), na de tweede wereldoorlog zich de status van een gematigde figuur aangemeten en zijn vooroorlogse verleden verloochend? Laten wij allereerst naar voren brengen dat het innemen van een controversieel standpunt, althans zo werd het door sommigen gezien, ook na de oorlog voor Geyl niet ongewoon was. Wij denken dan aan zijn optreden op de IJzerbedevaart in augustus 1962¹⁶.

Het is echter waar dat voor Geyl, zoals trouwens voor veel van de vooroorlogse grootnederlanders (zoals G. Knuvelde, H. Brugmans, H.W. van der Wielen, J.H. Broekman, allen in tegenstelling tot Geyl, op een gegeven moment behorend tot de extreme *Vlaanderen*-richting) de zaken na de oorlog anders waren komen te liggen. Wat bleef was niettemin een intense betrokkenheid bij Vlaanderen en de Vlaamse Beweging, hetgeen zich bij tijd en wijle kon uiten in een grote ergernis over wat hij zag als wantoestanden op taalgebied in België en een haast nog grotere ergernis over de geringe strijdbaarheid die Vlaamsgezinde politici (opnieuw Herman Vos tot 1952) ten aanzien van deze wantoestanden aan den dag leken te leggen. In dat opzicht verschilt de toonzetting van de naoorlogse brieven niet van die van de vooroorlogse. Van iets wat ook maar lijkt op verloochening van zijn verleden, is bij Geyl overigens geen sprake.

III

In het onderstaande hebben we enkele willekeurig gekozen passages uit Wils' artikel getoetst aan de brieven, waarop ze steunen¹⁷. De lezer oordele zelf, hoe Wils hier zijn bronnen op een tendentieuze en buitengemeen ongenuanceerde wijze samenvat en op een haast virtuoze manier citaten buiten hun context aan elkaar rijgt. De lezer, die de hierna volgende korte demonstratie niet overtuigend genoeg acht, sporen wij aan het *gehele* artikel op deze wijze onder de loupe te nemen. We verzekeren hem, dat het op *elke* bladzijde meer dan eens raak zal zijn.

Veelal tracht Wils zijn betoog te schragen door voor één bewering of korte passage een aantal „bewijsplaatsen” in een voetnoot op te sommen. Dit doet hij b.v. op blz. 108/109, waar hij één korte, uitermate tendentieuze alinea eindigende met de zin: *Geyl was later tevreden toen de bestrijding van het kanaal in een grootnederlandse verpakking gewikkeld werd, toen er*

16. *Geyl en Vlaanderen*, III, de brieven 573-584.

17. Citaten uit Wils' artikel worden cursief gedrukt.

namelijk gezegd werd dat het de schuld was van de satellisering van België door Frankrijk, dat het er niet kon komen, met niet minder dan 15 verwijzingen ondersteunt (noot 46). Afgezien van het feit, dat enkele van de genoemde brieven uit de *Briefwisseling Gerretson-Geyl* helemaal geen betrekking hebben op de in de alinea behandelde kwestie, maar op andere zaken, zoals de redactie van het door beide heren uitgegeven tijdschrift *Leiding*, komt iets wat ook maar lijkt op de hierboven geciteerde, nogal krasse bewering in de verste verte niet voor in de brieven waarnaar verwezen wordt. Een vriendelijke verklaring, die we hiervoor zouden kunnen aanvoeren is, dat de aantekeningen van de schrijver op dit punt in de war zijn geraakt. Nu dan de ontleding van enkele passages van Wils' artikel aan de hand van de aangehaalde brieven.

Blz. 103 :

Wils : Op 15 september pleitte Geyl bij Vos voor het voortbestaan van Vlaanderen, en vroeg dat de Frontpartij haar programma zou veranderen in separatistische zin om het voor De Decker aanvaardbaar te maken.

Op 15 september (1925) schreef Geyl aan Vos (*Geyl en Vlaanderen*, I, brief 86) :

„Ik heb in Amst. een lang gesprek met De D. gehad, ten huize van De Koning, die zijn aandrang bij de mijne voegde, maar het was onmogelijk om De D. de waarde van mijn zuiver praktische bedenkingen te doen toegeven of om hem te doen afstappen van het standpunt, dat allen die om zelfbestuur voor Vlaanderen vragen, neo-Belgicisten zijn of — zooals hij van mij zelf zei — „het behoud van België wenschen”. Het is jammer, want *Vlaanderen* vervult een rol van belang voor heel de beweging en ik zou zelfs nu nog niet durven zeggen dat het liever verdwijnen mocht”. — — —

„De wenschelijkheid en mogelijkheid van een wijziging v.h. 4e artikel v.h. Frontpartij-program, dat naar De D.'s interpretatie (en ook naar die van Jacob) de partij bindt tot de federatie-gedachte. Ik kan me een redactie voorstellen die de strijd tusschen federalisme en separatisme ontwijkt. Aangezien over die kwestie toch door de omstandigheden beslist zou worden, komt zulk een redactie mij redelijk voor, terwijl het een niet hoog genoeg te schatten voordeel zijn zou als op de grondslag van zulk een wijziging een verzoening tot stand kon komen voor onmiddellijke actie tusschen de twee richtingen die elkaar nu zoo scherp bestrijden. Ik verwacht dat je bezwaar zal zijn dat de Frontpartij op dat punt geen stap kan doen, die de anderen niet nog overmoediger en veeleischender zou maken. Ik ben natuurlijk bereid je oordeel in deze te aanvaarden, maar ik zou het op prijsstellen als je de zaak nog eens met goede wil zoudt willen overwegen.

Misschien kun je me iets schrijven, dat het mij mogelijk maken zou me tot De D. te richten enkel om te onderzoeken of een tegemoetkoming op dit punt eenig wezenlijk vertrouwen zou kunnen wekken en zoo doende tot die betere verstandhouding leiden, die ik in het belang van de beweging zoo dringend noodzakelijk acht”.

Uit de iets verderop door Wils geciteerde brief van Vos aan Geyl van 29 september 1925 (*Geyl en Vlaanderen*, I, brief 90), haalt hij *niet* het antwoord aan op de passage met betrekking tot een eventuele wijziging van het programma van de Frontpartij; te weten:

„Ik heb hier het art. van het partijprogramma niet onder handen, maar het is zeker *niet* waar dat de partij gebonden is aan het federalisme. De formulering — de gewijzigde — is van mij en streefde er juist naar om het federalisme enkel als een etappe te doen aanvaarden door alle Vl. nationalisten”.

En dan volgt een passage, waarin Vos schrijft, dat hij zich helemaal niet meer zal storen aan *Vlaanderen*, met daarin de door Wils geciteerde zin, dat Vos er niet van overtuigd is, dat *Vlaanderen* nog goed werk verricht¹⁸.

Wils (zin vogend op de hierboven aangehaalde):

Op de 22e schreef hij aan de Hollandse grootnederlander Van Vesseem dat een verdwijnen van Vlaanderen te betreuren zou zijn.

Wät hij aan Van Vesseem op 22 september schreef (*Geyl en Vlaanderen*, I, brief 88) was wel iets genuanceerder:

— — — „Beginselvastheid is uitstekend, maar de wijze waarop *Vlaanderen* ze opvat, leidt tot de meest nadeelige verdeeldheid onder de menschen die door geen echt beginselverschil gescheiden zijn. En dat alles om een kwestie die, zooals Jacob het juist aan mij geformuleerd heeft, niet van onze wil alleen afhangt.

Ik zou het verdwijnen van *Vlaanderen* betreuren.

Ik heb ondanks alles (ondanks die onbeschrijfelijke, zure vinnigheid en die drijfverige intellectuele oneerlijkheid van de campagne v.h.blad) oprechte bewondering voor hun knapheid, ernst en toewijding. Maar zij hebben de actie die in Vlaanderen tegen hen gevoerd wordt aan zichzelf te wijten”.

Wils (even verder op blz. 103):

Geyl schreef op 30 september aan Vos dat hij gelijk had, maar... verstuurde die brief niet en legde hem alleen in zijn verzameling voor latere naieve lezers. In de plaats daarvan schreef hij Vos op 14 oktober „dat ik de openlijke campagne van de Ploeg (het blad van Vos) tegen Vlaanderen met bekommernis gadesla”, en hij weidde daar lang over uit.

Blijkens een aantekening van Geyl — door de uitgevers in de annotatie bij de brief vermeld — heeft hij deze brief inderdaad niet verzonden. In de — wel verstuurde — brief van 14 oktober aan Vos, schreef hij evenwel, behalve de door Wils geciteerde zin, o.m. ook nog (*Geyl en Vlaanderen*, I, brief 94):

18. Er is ten deze duidelijk sprake van recidivisme van de Wilsiaanse school. Over dezelfde kwestie werd Louis Vos door WILLEMSSEN, *BMGN*, 1975, blz. 470 en SIMONS, *Handelingen*, XXX, 1976, blz. 195 omstandig terechtgewezen.

„Het hoofdartikel van die datum [*Vlaanderen* 12 sept.], waarin gezegd wordt dat de „neo-Belgicisten” „met striemende zweepslagen de Vlaamsche tempel uitgedreven” moesten worden, heeft mij doen inzien dat ik met mijn poging om De Decker tot redelijkheid te stemmen niets had uitgewerkt. Ook mijn repliek aan *Vlaanderen*, gedagtekend 10 Sept., zou ik niet geschreven hebben, als ik niet nog gehoopt had, op hoe zwakke gronden dan ook, dat mijn onderhoud met De D. toch wel eenige indruk gemaakt had”. — — — „Nu ik dit schrijf, moet ik er aan toevoegen dat ik de openlijke campagne van de *Ploeg* tegen *Vl.* met bekommernis gadesla”.

Geyl geeft volledig toe dat *Vlaanderen* terecht stevig aangepakt wordt, maar vraagt :

„Maar was het nodig om de tegencampagne op zoo'n persoonlijke toon te voeren? Moet De D. wezenlijk als een moreel minderwaardige buitengesloten worden? Ik zou willen, ik heb het hem uit den treure voorgehouden — — — dat alle polemiek tusschen de variëteiten van *Vl.* nationalisten en Gr. Nederlanders gevoerd werd met een constante gedachte aan hun essentiële saamhorigheid en aan de mogelijkheid, dat er zich constellaties kunnen voordoen waarin wij allen eensgezind zouden kunnen en moeten optrekken. Laat er dus nooit iets gezegd worden, dat onherstelbare *persoonlijke* grieven tusschen medestanders brengt. — — — Overigens in Godsnaam! Als ik door op een knop te drukken *Vlaanderen* pijnloos kon doen verdwijnen, wie weet”.

Commentaar lijkt ons verder overbodig, behalve dan misschien, dat men met de door ons uitvoerig aangehaalde brieven nog eens leze, wat Wils onderaan blz. 106 en boven aan blz. 107 suggereert, nl. dat Geyl *Vlaanderen* pas eind 1932 echt bestreed en nog geen twee jaar later beweerde (!), *na herlezing van zijn correspondentie, dat hij al tien of twaalf jaar lang Vos had gewaarschuwd*. Tot zover de toelichting bij een halve bladzijde Wils.

Blz. 104 :

Wils : *Nadat De Schelde onmiddellijk daarop was aangekocht door Gerretson en Van Es, hield Vlaanderen zich tegenover dat dagblad „koest”, zoals Gerretson het schreef aan Geyl eind oktober 1927.*

Uit de paragraaf, waaruit deze aanhaling gelicht is (*Briefwisseling Gerretson-Geyl*, I, brief 137, Gerretson aan Geyl, ongedateerd, ontvangen op 31 oktober 1927, blz. 219) blijkt heel duidelijk, dat *De Schelde* op dat ogenblik nog niet aangekocht is. Vos werd in 1927 hoofdredacteur. Gerretson was met Van Es bezig geld te vinden, maar de financiering met Nederlands geld (oprichting van een n.v.) kreeg pas zijn beslag in 1929 (Wils zelf trouwens op blz. 109 : *definitieve aankoop begin 1929*)¹⁹. Het is natuurlijk

19. Zie Els de BENS, „De Schelde”, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. (2 dln., Tielt 1973-1975), dl. II, blz. 1390.

maar een kleinigheid, maar het wemelt bij Wils van dergelijke kleinigheden.

Direct volgend op de zojuist aangehaalde zinsnede schrijft Wils een passage, die we wat uitvoeriger zullen illustreren met aanhalingen uit de brieven, waarop de schrijver deze passage baseert. (*Geyl en Vlaanderen*, II, brieven 209, 211, 215, 224, 252.)

Wils: *Maar het volgende jaar (1928) herwon het (Vlaanderen) zijn vrijheid om De Schelde van Vos-Geyl-Van Es-Gerretson aan te vallen, dank zij Duits geld, zo meende Geyl. Uiteraard was deze voortaan niet ingenomen met de aanvallen van Vlaanderen op zijn blad De Schelde, waarvan hij in feite zowat politiek directeur was boven de hoofdredacteur Vos. Maar dat hij zelfs toen zou geprobeerd hebben om het weekblad alsnog te kelderden of afbreuk te doen, blijkt nergens uit de uitgegeven correspondentie. Integendeel trachtte hij de anti-belgische krachten van Vlaanderen optimaal te benutten, nu via de Duitse historicus R.P. Oszwald, in wie hij blijkbaar de man achter de schermen of de geldschietser zag en met wie hij in contact trad op en na een kongres in Kleef.*

Uit een lange brief van Geyl aan F.J.W. Drion uit Daun (Eifel), 16-21 augustus 1928 (*Geyl en Vlaanderen*, II, brief 209, blz. 45):

„De disruptieve invloed v.h. weekblad *Vlaanderen* zal dus blijven bestaan. Dit was, nogeens, te voorzien, en er is te minder aan te doen omdat het blad financieel onafhankelijk is, — men zegt dat men het geld uit Duitschland krijgt, en dat houd ik voor volstrekt niet onwaarschijnlijk, vooral niet na wat ik in het voorjaar te Kleef met Dr. Oszwald besproken heb.

Dr. Oszwald zag de zaken naar mijn meening niet juist in. Hij gaf toe dat de onnoodig scherpe toon van *Vlaanderen* en de lichtzinnigheid, waarmee lasterpraatjes gecolporteerd worden, bij voorkeur tegen medestanders die het niet geheel eens zijn, kwaad doen, maar hij meende toch dat „de rechte lijn” en „het strakke beginsel” zoals *Vlaanderen* die naar zijn inzien verkondigt onmisbaar zijn.

Ik ben er van overtuigd dat, *als* er Duitschers hun geld aan *Vlaanderen* geven (ik weet het tenslotte volstrekt niet), zij een verkeerde keus hebben gedaan. De invloed v.h. blad werkt vooral verwarrend in de nationalistische geleerden”.

Uit een brief van Geyl aan R.P. Oszwald, 12 september 1928 (*Geyl en Vlaanderen*, II, brief 211, blz. 60):

„Het is een groot ongeluk dat het weekblad *Vlaanderen* allerlei verschillen omtrent kwesties die van veel later zorg zijn, allerlei bijna theologische disputen omtrent theoretische zuiverheid in de leer nooit heeft willen laten rusten. Ik heb nooit voorbijgezien dat er een groote intellectueele en temperamenteele kracht in die groep zit, maar zij kan slechts ten goede werken als zij zich wil aansluiten bij hen die het practische werk van het nationalisme doen en die derhalve met allerlei feitelijke omstandigheden nu eenmaal rekening moeten houden. Het is nog niet te laat voor *Vlaanderen* om een nieuw leven te beginnen! Laat het blad het nieuwe directorium dat straks voor het publiek zal treden, eenvoudig aanvaarden en erkennen. Laat het blad leeren *dienen*.

Als het echter zichzelf als de hoogste rechtbank blijft beschouwen en het directorium telkens voor zich daagt en op hooge toon de les leest — dit is, vrees ik wat gebeuren zal —, zal het misschien nog een weinig verwarring kunnen stichten, maar vooral toch zich zelf kwaad doen”.

(„directorium” slaat op een poging in 1928 om eenheid in het politieke Vlaams-nationalisme te scheppen.)

Op 28 september 1928 antwoordde Oszwald aan Geyl met een lange brief, waarin hij het weekblad *Vlaanderen* min of meer verdedigde (*Geyl en Vlaanderen*, II, brief 215).

Op 10 oktober 1928 schreef Geyl (*Geyl en Vlaanderen*, II, brief 224) aan H. van Puymbrouck, voorzitter van de Frontpartij te Antwerpen met het verzoek, dat deze zich in zou spannen, dat ook de Antwerpse Frontpartij zou toetreden tot de geplande nationalistische eenheidsorganisatie :

„De middelpuntvliedende krachten die door de leiders met moeite in bedwang gehouden worden, doen zich weer gelden. En buiten, — daar meesmuilt men, daar wrijft men zich in de handen. Oszwald, de vertrouwde van De Decker, schrijft mij dat Antw. en de anderen het toch nooit eens worden. Ik kan mij voorstellen dat er in *Vlaanderen*, bij het eerste de beste conflictje, gesmaald zal worden over die „eenheid” waar men zooveel maanden over bezig is geweest”.

Op 12 januari 1929 schreef Geyl aan Oszwald (*Geyl en Vlaanderen*, II, brief 252), dat de Bormsverkiezing (december 1928) bewees, dat Vos' taktiek de juiste was. En voorts nog :

„En zie hoe *Vlaanderen* op deze gebeurtenissen reageert. Eerst houdt het zich tegenover de candidaatstelling uiterst gereserveerd, klaar om in geval van mislukking alle schuld op Vos c.s. te werpen. Dan, als Borms verkozen wordt en heel de wereld opkijkt en erkent dat er met België iets niet in orde is, gebruikt *Vlaanderen* zijn plaatsruimte voor een perfiede aanval op de Vl. Nat. Kamerleden omdat zij voor de amnestiewet gestemd hebben : insinueert zelfs dat dat het er hun om te doen is geweest de ballingen buiten België te houden om ongestoord hun „partijpolitiek” te kunnen voortzetten. Die insinuatie moet het blad na protesten van de zijde van de ballingen zelf intrekken, maar doet het op de meest ongracieuze manier, altijd toch nog op een toon orakelend alsof de anonieme redactie van *Vl.* alle Vlaamsche wijsheid in pacht heeft en allen die in het Vl. land aan praktische politiek doen maar kwajongens zijn”.

Tot zover de brieven, waarop Wils de boven aangehaalde passus baseert. De lezer oordele zelve.

Na de ontleding van enkele passages, tezamen plus minus een bladzijde, zijn wij overigens geneigd de lezer die daar nog behoefte aan mocht hebben, zelf verder het artikel van Wils te laten bestuderen aan de hand van de door onze Leuvense historicus aangehaalde brieven en er een oordeel over te vellen. Wij verzekeren hem, dat zijn bevindingen even droevig zullen zijn als de onze.